

บทความวิชาการ
ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทย
Interaction between Buddhism and Thai Society

วันที่รับบทความ (Received) : 27 มกราคม 2568
วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 18 มีนาคม 2568
วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 28 มีนาคม 2568

วันชัย เจือบุญ ¹

Wanchai Chuaboon

อาจารย์, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Lecturer, Faculty of Management Science, Silpakorn University

เลขที่ 1 หมู่ที่ 3 ตำบลสามพระยา อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120

No. 1, Village No. 3, Sam Phraya Subdistrict, Cha-am District, Phetchaburi Province 76120

E-mail: wanchai.c@ms.su.ac.th

ธันธกานต์ ปิ่นแก้ว ^{2 *}

Tantakan Pinkaew

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

Assistant Professor Dr., Faculty of Law, Suratthani Rajabhat University

เลขที่ 272 หมู่ที่ 9 ถนนสุราษฎร์-นาสาร ตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84100

No. 272 Moo 9, Suratthani-Nasan Road, Khunthale Subdistrict,

Mueang District, Suratthani Province 84100

E-mail: wara-pinkaew@hotmail.com

¹ ผู้เขียนหลัก (first author)

² ผู้เขียนร่วม (co-author)

* ผู้ประสานงาน (Corresponding Author)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทย และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการพัฒนาคนและการพัฒนาสังคม การศึกษานี้มุ่งเน้นความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนามนุษย์ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกาย ศีลธรรม จิตใจ ปัญญา และอาชีพ วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยเกิดจากการผสมผสานระหว่างศาสนาและกสิกรรม ส่งผลให้มีความเรียบง่าย เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความสัมพันธ์อันดีกับธรรมชาติ พุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกลักษณ์จากการผสมผสานความเชื่อจาก 3 ส่วนสำคัญ คือ ลัทธิผีสงเวทดา ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา พระสงฆ์และพุทธบริษัท 4 มีบทบาทสำคัญในการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสังคม เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธศาสนา คือ การอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ซึ่งหมายถึง การที่สมาชิกในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศีลธรรม มีจิตใจที่เข้มแข็ง มีปัญญา และสามารถพึ่งพาตนเองได้ สังคมที่พัฒนาตามแนวพุทธศาสนาจึงเป็นสังคมที่มีดุลยภาพระหว่างการพัฒนาทางวัตถุและการพัฒนาทางจิตใจ อันนำไปสู่ความสงบสุขและความยั่งยืน

คำสำคัญ: พุทธศาสนา, ปฏิสัมพันธ์, สังคมไทย

Abstract

This academic article aims to explain the relationship between Buddhism and Thai society and to examine the interaction between religion, human development, and social development. The study focuses on the relationship between Buddhism and the development of Thai society.

The findings reveal that Buddhism plays a crucial role in human development in five aspects: physical, moral, mental, intellectual, and occupational. The traditional Thai way of life emerges from the integration of religion and agriculture, resulting in simplicity, generosity, and a harmonious relationship with nature. Buddhism in Thailand is characterized by the fusion of three major belief systems: animism, Brahmanism, and Buddhism.

Monks and the fourfold Buddhist community play a significant role in applying Buddhist principles to social development. The ultimate goal of social development in line with Buddhist teachings is peaceful coexistence, where members of society enjoy a good quality of life, uphold moral values, possess strong minds, cultivate wisdom, and achieve self-reliance. A society developed according to Buddhist principles maintains a balance between material and spiritual progress, leading to peace and sustainability.

Keywords: Buddhism, Interaction, Thai Society

1. บทนำ

ศาสนาพุทธเป็นหนึ่งในศาสนาที่ใหญ่ที่สุดในโลกและมีต้นกำเนิดเมื่อ 2,500 ปีที่แล้วในอินเดีย ชาวพุทธเชื่อว่าชีวิตมนุษย์เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง การทำสมาธิ การฝึกจิตและกาย และการประพฤติดีเป็นหนทางสู่การตรัสรู้หรือนิพพาน (National Geographic, 2023) ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่ไม่ใช่เทวนิยม (ไม่มีความเชื่อในพระเจ้าผู้สร้าง) เป็นปรัชญาและวินัยทางศีลธรรม มีต้นกำเนิดในอินเดียในศตวรรษที่ 5 และ 6 ก่อนคริสตศักราช ก่อตั้งขึ้นโดยปราชญ์พระสิทธัตถะ (Siddhartha Gautama) (พระพุทธเจ้า 563 - 483 BC ปีก่อนพุทธศักราช) ซึ่งตามตำนานเคยเป็นเจ้าชายในศาสนาฮินดู ก่อนละทิ้งตำแหน่งและทรัพย์สมบัติเพื่อมาเป็นนักพรตทางจิตวิญญาณ สิทธัตถะใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในฐานะขุนนางกับภรรยาและครอบครัว แต่เมื่อเขารับรู้ถึงความทุกข์ยากของมนุษย์ เขารู้สึกว่าเขาต้องหาทางบรรเทาความเจ็บปวดของผู้คน เขาปฏิบัติตามระเบียบวินัยทางจิตวิญญาณที่เคร่งครัดเพื่อเป็นผู้รู้แจ้งซึ่งสอนผู้อื่นถึงวิธีการที่พวกเขาสามารถหลุดพ้นจากสังสารวัฏ วัฏจักรแห่งความทุกข์ การเกิดใหม่ และการตาย (Mark, 2020)

พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยมีมาอย่างยาวนาน เพื่อลงรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ จำเป็นต้องแบ่งช่วงเวลาออกเป็น 3 ช่วงเวลาสำคัญ ซึ่งทั้งหมดนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อศาสนานี้และผู้ก่อตั้งทางจิตวิญญาณ สิทธัตถะ พุทธะ ทั้งสามช่วงเวลาที่เราจะดู ได้แก่ เกรวาทจากสมัยอโศก สมัยมหายาน และสุดท้ายคือ เกรวาทจากศรีลังกา ชีวิตของสิทธัตถะโคตมะเกี่ยวข้องกับการค้นพบชีวิตของเขา กฎของสงฆ์ที่ปฏิบัติ และเส้นทางสู่การตรัสรู้ ซึ่งตามมาด้วยชาวพุทธในปัจจุบันพระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยเกรวาทจากอโศก พระพุทธศาสนาได้รับการแนะนำและสถาปนาโดยพระเจ้าอโศกในเมืองปาตลิบุตรในช่วงพุทธศตวรรษที่ 3 พระเจ้าอโศกทรงส่งพระสงฆ์ออกไปนอกประเทศเพื่อติดตามศึกษาพระธรรมของพระพุทธเจ้า และยังมีพระสงฆ์ในประเทศไทยเพื่อสั่งสอนผู้คน ซึ่งในช่วงเวลานี้ สัญญาณของพระพุทธศาสนาปรากฏขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยและแพร่หลายมากในช่วงพระเจ้าอโศกมหาราช ในช่วงปี พ.ศ. 218-260 (Dahle & Caesar, 2011)

สมัยเกรวาทจากศรีลังกาก็เป็นที่ยอมรับในวัฒนธรรมไทยเช่นกัน พุทธศาสนาที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยในปัจจุบัน แม้จะผ่านความท้าทายมาบ้าง แต่ก็สามารถกลับมายืนได้ทุกครั้ง พระพุทธศาสนานิกายเกรวาทในประเทศไทยปัจจุบันรู้จักกันในชื่อลังกาวัมสา (Lankavamsa) ทั้งนี้ เนื่องจากเมื่อ 700 ปีที่แล้ว พ่อขุนรามคำแหงได้โปรดให้พระผู้ใหญ่จากประเทศศรีลังกามาสอนทศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อันเป็นที่มาของลัทธิลังกาวงศ์ในประเทศไทย (Dahle & Caesar, 2011) นับตั้งแต่มีศาสนาพุทธเข้ามาในประเทศไทย ก็สังเกตเห็นได้ว่าความเชื่อเหล่านี้เริ่มแพร่หลายไปยังพื้นที่อื่น ๆ ของเอเชีย

ในช่วงสมัยมหายาน พระเจ้ากนิษกะมหาราช (ครองราชย์ ปี พ.ศ. 621) ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าให้กว้างไกลกว่าอาณาจักรของพระองค์ เขาเริ่มส่งกลุ่มพระสงฆ์ไปทั่วเอเชียกลางเพื่อช่วยกระจายข่าว เมื่อศาสนาพุทธนิกายมหายานเข้ามาในประเทศไทยแล้ว ก็เป็นที่ยอมรับของประชาชนอย่างกว้างขวาง พระพุทธศาสนานิกายมหายานเผยแผ่จากภาคใต้ขึ้นเหนือผ่านภาคกลางของประเทศ สิ่งนี้ทำให้เกิดสังคมพุทธวัฒนธรรมขนาดใหญ่ที่มีภาษาถิ่นต่าง ๆ ที่ยังคงใช้ภาษาไทยในปัจจุบัน

การเผยแพร่ความเชื่อของพระพุทธศาสนาได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการในประเทศไทย (Dahle & Caesar, 2011) ประชากรที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทประมาณ 95 เปอร์เซ็นต์ และยังมีบทบาทสำคัญอย่างมากในสังคมและวัฒนธรรมไทย อาทิ ธรรมเนียมที่ผู้ชายไทยทุกคนต้องบวชเป็นพระสงฆ์ในช่วงหนึ่งของชีวิต แม้จะเป็นช่วงเวลาสั้น ๆ ก็ตาม เพราะถือกันว่าประเพณีนี้นำมาซึ่งกรรมดีและบุญกุศลทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และผู้มีพระคุณ (The Sarojin, 2020)

สภาพสังคมไทยในปัจจุบัน แม้ชาวไทยเราส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศาสนิกชน แต่ส่วนใหญ่มักเป็นกันตามจารีตประเพณี ไม่ค่อยได้มีโอกาสเรียนรู้หรือศึกษาพระพุทธศาสนาได้เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนายังมีความสำคัญต่อสังคมไทย คือ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย (สถาบันศาสนา) เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม (Larsson, 2018) จากที่กล่าวมานั้น วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ยังผูกพันกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออกตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น มีลูกแรกเกิด พ่อแม่ชาวไทยพุทธมักจะไปหาพระที่นับถือเพื่อขอชื่อที่เป็นมงคล ตั้งแต่เยาว์วัยยังสอนให้สวดมนต์ไหว้พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อว่าศาสนาพุทธมีส่วนทำให้คนไทยเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่าเป็นคนใจดี มีเมตตา มีขันติธรรม และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ บทความนี้เป็น การอธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยว่ามีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างไร โดยอยู่ในกรอบคิดว่า ศาสนากับการพัฒนาคน และศาสนากับพัฒนาสังคม โดยเริ่มจากการพัฒนาคนให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์ และสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข โดยการพัฒนาสังคมต้องเริ่มจากการพัฒนาคนก่อนเพื่อนำไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง

2. พุทธศาสนากับสังคมไทย

ศาสนาพุทธมีบทบาทอย่างมากในสังคมไทยในหลายด้าน เนื่องจากประชากรคนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้วัดพุทธและพระพุทธรูปทองคำปรากฏอยู่ทั่วประเทศไทย การปฏิบัติทางศาสนานี้มีรากฐานมาจากจิตวิญญาณแห่งขันติธรรม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นที่สุดประการหนึ่งของคำสอนของพระพุทธเจ้า จิตวิญญาณของศาสนาสามารถเห็นได้ในรัฐบาลเนื่องจากเสรีภาพในการนับถือศาสนาที่ตนเลือกนั้นได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม การดำรงอยู่ของพุทธศาสนาหลังจากที่พระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้วก็คือ การกระทำของพุทธบริษัท 4 (คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) โดยมีการถ่ายทอดความรู้ทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธตามจารีตประเพณี หรือเป็นพุทธศาสนิกชนตามสำมะโนครัว อย่างไรก็ตาม ศาสนาพุทธยังมีความสำคัญต่อสังคมหลากหลายประการทำให้เกิดการดำรงอยู่และสืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ อาทิเช่น วัดและพุทธศาสนายังเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของประชาชนที่นับถือศาสนาพุทธ เป็นสถาบันหลักของสังคมไทย และครอบครัวให้การถ่ายทอดพุทธศาสนาจากรุ่นสู่รุ่นผ่านประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรม (Phrakhrukosolthammanusith et al., 2019)

ในอดีตพุทธศาสนา เป็นศาสนาของชนชั้นปกครอง และเป็นเครื่องมือของชนชั้นปกครองในการขยายอำนาจทางการเมืองออกสู่ประชาชนในอาณาเขตของตนเอง การเผยแพร่แนวคิดทางศาสนาจักรจึงเกิดขึ้นพร้อมกับการขยายอำนาจของราชอาณาจักร การนับถือพุทธศาสนาของประชาชนระดับชาวบ้านจึงเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองเท่านั้น การนับถือพุทธศาสนาของชาวบ้านจึงเป็นการรับเอาอานิสงส์ทางการเมืองการปกครองของรัฐบาลในยุครวบรวมอาณาจักร จนถึงยุคสร้างชาติ (Phra Palad Mathee Khemapanyo & Kulpa, 2020)

ตามประเพณีไทยแต่โบราณตั้งแต่เด็กคนไทยถูกเลี้ยงดูมาด้วยการไหว้ผู้ใหญ่ รู้จักเคารพ รู้จักกตัญญู เชื่อฟังผู้มีพระคุณ ซึ่งมีการสันนิษฐานว่า ประเพณีนี้น่าจะมีรากฐานมาจากที่ชาวพุทธในฐานะพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานับถือกันตามปีแห่งการบวช วิถีไทยโบราณจึงดำเนินไปตามพุทธประเพณีสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น นอกจากนี้ เยาวชนยังได้รับการฝึกฝนไม่ให้ตะตองเหนือศีรษะของผู้อาวุโส เอกลักษณะของมารยาทไทยดูสุภาพอ่อนโยน คนไทยโดยธรรมชาติแล้วมีจิตใจโอบอ้อมอารี โอบอ้อมอารี เปี่ยมด้วยความเมตตา และชอบประเมินความสามารถและกำลังของตนเอง ควรกล่าวได้ว่า พวกเขาได้รับอานิสงส์อย่างใหญ่หลวงจากพุทธจริยศาสตร์ที่ให้ธรรมะอันจำเป็นแก่สังคมในทุกด้าน (Kuppako, 2014)

นอกจากนี้ วัดเป็นแหล่งสร้างสุขของชุมชนในสังคมไทย วัดในพุทธศาสนาเป็นสถานที่เชื่อมต่อกับชีวิต การดำรงชีวิตและชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่น่าสังเกตอีกอย่างก็คือว่าวัดมีบทบาทในการหล่อเลี้ยงศีลธรรม ปลุกฝังจริยธรรม พัฒนาจิตใจ สร้างสรรค์ ทศนคติและค่านิยมที่ดีให้กับคนในชุมชนนั้นให้เป็นพลเมืองดีตลอดไป วัดเป็นที่อบรมสั่งสอนคนให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบควบคุมกาย วาจา และใจของตนให้ดี (Sangkhamanee, Waewsriand & Chaiha, 2021) พุทธศาสนากับสังคมได้แปรเปลี่ยนไปตามระยะเวลา พื้นที่ภาคใต้พบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นจำนวนมากมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ทวารวดี ศรีวิชัย สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิตของชาวใต้ คือ ศาสนาและความเชื่อ ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และความเชื่อพื้นถิ่นที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ โดยช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 - 12 พุทธศาสนานิกายมหาสังฆิกะได้เข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในบริเวณสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และยังพบหลักฐานของศาสนาพุทธนิกายเจติยวาท ซึ่งเป็นนิกายที่แยกออกมาจากนิกายมหาสังฆิกะ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 ศาสนาพุทธมหายาน ต้นตระกูลรุ่งเรืองอยู่บนคาบสมุทรมลายู ภายใต้การอุปถัมภ์จากรัฐศรีวิชัยที่มีอำนาจอยู่ในช่วงเวลานั้น และประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-19 มีหลักฐานชุมชนที่นับถือศาสนาพุทธเถรวาท นิกายลังกาวงศ์ที่มีข้อปฏิบัติแตกต่างจากศาสนาพุทธมหายาน (Dharmānanda, 2006) ในพื้นที่ภาคเหนือ พระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านนามากกว่า 400 ปี โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ (Chanraeng, 2019) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พุทธศาสนาธรรมยุติกนิกายได้รับการเผยแพร่เข้ามาภายใต้การส่งเสริมจากรัฐ (ในสมัยนั้น) เพื่อปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมทางความเชื่อจากความเชื่ออีสานแบบลัทธิขางให้กลายเป็นการรับวัฒนธรรมไทยที่มาจากศูนย์กลาง (Meethaisong, 2019)

3. พุทธศาสนากับสังคมไทยสมัยใหม่

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยมุ่งการพัฒนาที่เน้นวัตถุดิบตามแบบอย่างตะวันตก พระพุทธศาสนาก็เริ่มสูญเสียบทบาทที่มีต่อการพัฒนาประเทศอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต เนื่องจากสังคมไทยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมตะวันตกและระบบสังคมเศรษฐกิจแบบตะวันตกทำให้สังคมไทยเริ่มมีปัญหามากยิ่งขึ้น การรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวนั้น ไม่สอดคล้องกับภูมิหลังของสังคมไทย เพราะคนไทยมักจะรับในเข้ามาในแง่ของการเสพบริโภค หรือรับเอาแต่สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมของตะวันตก และนำไปสู่วัฒนธรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ การพึ่งพาสิ่งภายนอก โดยที่ไม่ต้องลงมือทำ สังคมไทยจึงเป็นสังคมที่ร่อนคล้อยลงตามกาลเวลา พึ่งพาอำนาจภายนอกต่าง ๆ สังคมไทยจึงตกอยู่ในสภาพความอ่อนแอ ขาดความเข้มแข็งที่จะไปพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะสังคมไทยไม่ได้มีภูมิหลังและรากฐานความเจริญทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก (Phrakhrukosolthammanusith et al., 2019)

อย่างไรก็ตาม วัดยังมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนไทยทุกชนชั้น ทั้งในด้านศาสนา สังคม และการศึกษา ตลอดหลายศตวรรษที่ผ่านมา แม้ว่าวัดในปัจจุบันจะไม่ใช่อำนาจที่สำหรับการศึกษาอีกต่อไปแล้ว แต่คนไทยยุคใหม่ยังคงไปวัดเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น งานบวช งานศพ และคนไทยรุ่นต่าง ๆ รวมไปถึงชาวต่างชาติที่มาประเทศไทย ก็ยังมีการทำบุญใส่บาตรและไหว้พระด้วยธูปเทียนและดอกไม้ และจากงานประเพณีต่าง ๆ ก็ยังทำให้คนไทยรุ่นใหม่และชาวต่างชาติอาจมีโอกาสดูเห็นพิธีกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น การแห่เทียนพรรษา เป็นต้น นอกจากนี้ วัดยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการชมสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังที่งดงาม (Pafan, 2016)

พระสงฆ์ไทยในพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญมาก ในภารกิจหลักของคณะสงฆ์ไทย คือ บทบาทด้านงานปกครองคณะสงฆ์ งานศาสนศึกษา งานศึกษาสงเคราะห์ งานเผยแผ่ศาสนาธรรม งานสาธารณูปการ และงานสาธารณสงเคราะห์ นอกเหนือตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยแล้วในการพัฒนาสังคมไทยนั้น พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญ ในฐานะเป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชน ให้ความเคารพนับถือ เพราะสังคมไทยตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตายจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ตลอด เช่น งานแต่งงานก็ต้องนิมนต์พระสงฆ์มาในงานแต่งด้วย พอเกิดก็ต้องนิมนต์พระมาในงานวันเกิด หรือใส่บาตรทำบุญวันเกิด เจ็บป่วยก็ไปหาพระเพื่อทำบุญ และบางแห่งพระอาจเป็นหมอกกลางบ้านเป็นเจ้าของตำราหมอยาพื้นบ้านตามภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ พระสงฆ์มีการปรับตัวโดยพยายามที่จะผลักดันบทบาทของพระสงฆ์ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและให้สังคมมองเห็นประโยชน์นั้นเด่นชัดมากขึ้น (Phra Maha Wichien Wachirathammo, 2021)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีมาแต่โบราณ แต่ในประเทศไทยค่านิยมยังคงเกี่ยวข้องกับชีวิตสมัยใหม่ หลักการทำงานหนัก ความพอประมาณ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมทำให้ประเทศมีความเข้มแข็งทั้งในยามดีและยามร้าย ในสังคมไทยยุคใหม่ของประเทศไทยมีสภาพสังคมสูงสุดในประเทศไทย ปกครองคณะสงฆ์ทั่วประเทศ ซึ่งจากการเปลี่ยนแปลงไปของสังคมที่ทันสมัยมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมากมายเกี่ยวกับบทบาทที่ถูกต้องหรือ “เหมาะสม” ที่พระสงฆ์หรือโดยทั่วไปควรมีบทบาทภายในสังคม

และสิ่งนี้อาจถือว่าเป็นระดับที่เหมาะสมสำหรับสังคมอย่างไร แม้จะมีปัญหาเรื่องการปฏิบัติที่ผิดไปจากพระธรรมคำสอน แต่ศาสนาพุทธก็ยังมีส่วนสำคัญสำหรับประชาชนในการดำรงชีวิตในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ ดังคำกล่าวของ Parnwell and Seeger (2008) ที่อธิบายไว้ว่า “ถ้าพระสงฆ์เป็นที่เชื่อถือ เชื่อสัตย์ มีคุณธรรม เป็นที่นับถือ สามารถให้ความเป็นผู้นำทางศีลธรรมแล้ว ในสังคมร่วมสมัย วัดยังมีความสำคัญทางสังคม หน้าที่ และสัญลักษณ์ที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางของชุมชนไทย”

4. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคม

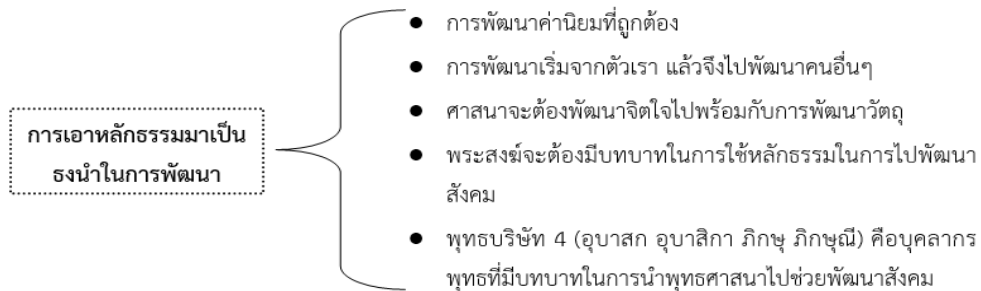
วัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจทางสังคมมาตั้งแต่อดีต ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยเกิดจากการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้เกิดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและก่อให้เกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพระสงฆ์และชุมชน นอกจากนี้ ในหลายพื้นที่วัดกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของชุมชนที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามาดำเนินกิจกรรมค้าขาย และจัดสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจของชุมชน (Ya-in & Sin-ampol, 2018)

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมภายใต้มุมมองของศาสนากับการพัฒนา คือ การปรับปรุงคุณภาพมนุษย์ให้สมบูรณ์ โดยพื้นฐานของศาสนาพุทธมี 5 ด้าน คือ พัฒนาด้านกาย พัฒนาศีลธรรม พัฒนาจิตใจ พัฒนาปัญญา และพัฒนาอาชีพ โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (Puntarigivat, 1998; Parnwell & Seeger, 2008; Chanklum, 2022; Phar Kittakorn Jutakiat & Lapthananon, 2021; Lapthananon et al., 2021) ดังแสดงในภาพที่ 1

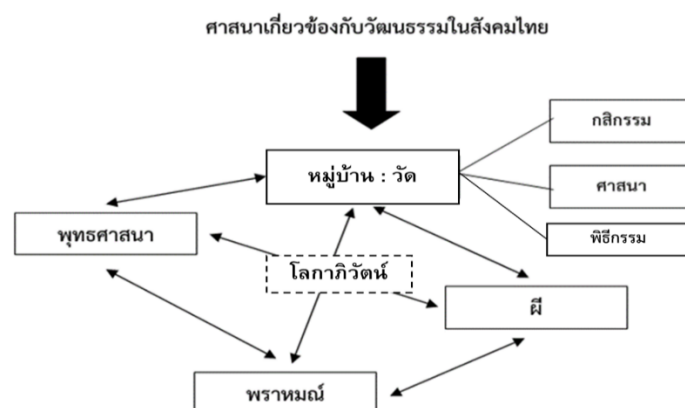
ภาพที่ 1 การปรับปรุงคุณภาพมนุษย์ให้สมบูรณ์
ที่มา : ผู้เขียน (2566)

โดยทั้งหมดนี้ คือ การมุ่งปรับปรุงคุณภาพมนุษย์ โดยมีเป้าหมายให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ซึ่งต้องมีการนำหลักธรรมมาพัฒนาสังคม คือ การเอาหลักธรรมมาเป็นธงนำในการพัฒนา ประกอบไปด้วย การพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้อง การพัฒนาเริ่มจากตัวเรา แล้วจึงไปพัฒนาคนอื่น ๆ ศาสนาจะต้องพัฒนาจิตใจไปพร้อมกับการพัฒนาวัตถุ พระสงฆ์จะต้องมีบทบาทในการใช้หลักธรรมในการไปพัฒนาสังคม และพุทธบริษัท 4 (อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี) คือบุคลากรพุทธที่มีบทบาทในการนำพุทธศาสนาไปช่วยพัฒนาสังคม

ภาพที่ 2 เป้าหมายให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติสุข ซึ่งต้องมีการนำหลักธรรมมาพัฒนาสังคม
ที่มา : ผู้เขียน (2566)

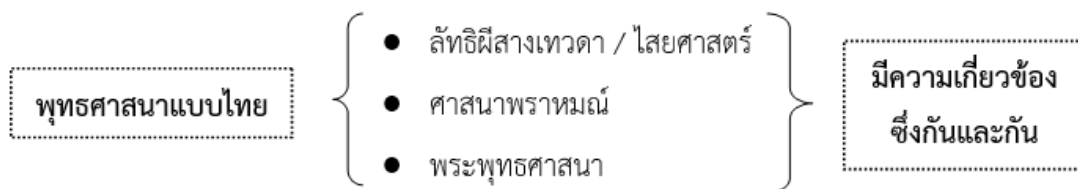
ในส่วนของวิถีปฏิบัติของชาวพุทธ ศาสนาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต เพราะสังคมเริ่มต้นจากความเชื่อผีสางเทวดาซึ่งเป็นศาสนาแต่โบราณ แล้วจึงพัฒนามาเป็นศาสนาต่าง ๆ ซึ่งศาสนาเกิดจากการพยายามอธิบายสิ่งที่ยมนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ นอกจากนี้ ตามมุมมองทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาเกี่ยวกับความเข้าใจการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน พบว่า พุทธศาสนาเป็นมุมมองที่มีต่อการพิจารณาสิ่งแวดล้อมรอบตัวไปตามกระบวนการแห่งปัญญา มีศีลเป็นสิ่งที่ควบคุมความประพฤติทั้งกาย วาจา ใจ อันจะสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวได้โดยไม่หวั่นไหว มีความสุขกายใจและพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ ดังนั้นการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการรอบและแนวทางของพุทธศาสนาเป็นจุดยืนทางความคิด เพื่อจะได้ไม่ออกนอกกลุ่มนอกทาง พุทธศาสนาจึงเสมือนเครื่องมือที่สำคัญยิ่งที่จะส่งเสริมการดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้อีกประการหนึ่ง เพราะพุทธศาสนาสอนให้คิดตามเหตุปัจจัยพิจารณาถึงแง่บวกและแง่ลบ ส่งผลให้เข้าใจและสามารถดำเนินชีวิตไปในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข และได้เกื้อกูลสังคมรอบตัวเราให้มีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคงในสังคมทุกระดับเป็นกัลยาณมิตรต่อกันและกัน

ภาพที่ 3 ศาสนาเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในสังคมไทย

ที่มา : ผู้เขียน (2567)

เมื่อมีความเกี่ยวข้องกันทุกอย่างจึงถูกสร้างเป็นความเชื่อขึ้นมา ซึ่งเกิดจากวิถีชีวิตของคนไทยดั้งเดิมผ่านการผสมผสานระหว่างศาสนาและกลีกรรม ซึ่งพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ลัทธิผีสงเทวดา ศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 4 ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคม

ที่มา : ผู้เขียน (2567)

5. สรุป

พุทธศาสนาเป็นหลักสำคัญของชาตินิยมไทยและเอกลักษณ์ของชาติไทยมาช้านาน ซึ่งประกอบขึ้นด้วยสามเสาหลัก คือ ชาติ ศาสนา (ซึ่งไม่ได้หมายความว่าถึงพุทธศาสนาอย่างชัดแจ้ง) และพระมหากษัตริย์ชาวไทยประมาณร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ โดยมีชาวมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มศาสนาที่ใหญ่ที่สุดรองลงมา ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 5 ของประชากรทั้งหมด ศาสนาพุทธแพร่หลายมากในสังคมไทย โดยมีคนไทยน้อยกว่า 1 เปอร์เซ็นต์ระบุว่าเป็นอเทวนิยม (Kurzydowski, 2022) ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยได้ลดน้อย (ถดถอย) ลงไป ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น อิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของคนรุ่นใหม่ หรือภาพของพระภิกษุที่กอบโกยผลประโยชน์และสะสมความมั่งคั่งซึ่งไม่เป็นไปตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา (Ya-in & Sin-ampol, 2018; Phra Roem Khaitakhop et al., 2017) อย่างไรก็ตาม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยไม่ได้ลดน้อยถอยลงในทุกพื้นที่ของประเทศไทยแต่ในหลากหลายพื้นที่กลับพบว่ามีความเติบโตและชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับวัด บทบาทของพระสงฆ์เพิ่มมากขึ้นในหลายบริบท เช่น การที่วัดและพระสงฆ์ปรับเปลี่ยนบทบาทเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมและหรือมีวิถีปฏิบัติเพื่อการพัฒนาสังคม (Ya-in & Sin-ampol, 2018)

พุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ คือ วิถีปฏิบัติของชาวพุทธในสังคมไทยรวมไปถึงพระสงฆ์ เช่น ทำบุญ ตักบาตร งานบุญต่าง ๆ เป็นต้น ในส่วนพระสงฆ์นักพัฒนา คือ พระสงฆ์ท้องถิ่นที่ทำงานใกล้ชิดกับชาวบ้าน กระตุ้นส่งเสริมให้ชาวบ้านดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อมุ่งเน้นการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดี และยกระดับมาตรฐานการดำเนินชีวิต ซึ่งก็คือพระสงฆ์ทำงานร่วมกับชุมชนอย่างใกล้ชิด สำหรับการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนา มีอยู่หลัก ๆ 5 ประการ คือ 1. พระสงฆ์พบเห็นปัญหาความทุกข์ของ

ชาวบ้านในชุมชน ดังนั้น สิ่งที่ท่านพบเห็นมาตลอดตั้งแต่เด็กก็คือปัญหาของชาวบ้านในชุมชน เมื่อพระสงฆ์เข้าใจความทุกข์ของชาวบ้าน จึงดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำจิตวิญญาณผู้นำชุมชนคนหนึ่ง และใช้โอกาสดังนี้เข้ามาแก้ปัญหาและช่วยเหลือชุมชน 2. พระสงฆ์มีบทบาทที่ต้องการฟื้นฟูพุทธศาสนา เนื่องจากพระสงฆ์ในระยะปัจจุบันถูกมองในทางเสื่อมมากขึ้นเรื่อย ๆ 3. พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับพุทธศาสนิกชนและชุมชน เพราะพระสงฆ์ต้องอยู่ร่วมกับพุทธศาสนิกชน ต้องรับบิณฑบาตอาหาร ถ้าพุทธศาสนิกชนยากลำบาก พระสงฆ์ก็จะลำบากด้วยเช่นกัน 4. พระสงฆ์จะนำความรู้ความสามารถไปใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม เพราะในบางบริบทพระสงฆ์ถูกมองว่าเป็นผู้นำทางปัญญา มีความรู้ความสามารถในหลาย ๆ มิติที่มากกว่าชาวบ้าน เพราะฉะนั้น พระสงฆ์มันจะถูกคาดหวังจากชุมชน พระสงฆ์จึงต้องทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนให้มาก และ 5. พระสงฆ์ทำงานพัฒนาเพื่ออุทิศตนเองตอบแทนสังคม เพราะปัจจัย 4 ทุกอย่างมาจากพุทธศาสนิกชน ดังนั้น สิ่งที่ท่านพัฒนามาก็คือการตอบแทนชุมชน

6. เอกสารอ้างอิง

- Chanklum, S. (2022). The Worldly Vicissitude and Understanding of Life in Modern Society, *Journal of Philosophical Vision*, 27(2), 249-260.
- Chanraeng, T. (2019). History of Buddhism in Lanna: an analysis data from manuscripts and archeological sources. *Journal of Buddhist Studies*, 10(1), 39-50.
- Dahle, J. & Caesar, R. (2011). History of Buddhism in Thailand. <https://maytermthailand.org/2011/04/30/history-of-buddhism-in-thailand-by-rob-caesar-and-jane-dahle/>
- Dharmânanda, W. (2006). Buddhism in three southern border provinces before the 13th century: the Study from archaeological evidences. https://soreda.oas.psu.ac.th/show_detail.php?research_id=398
- Kuppako, D. (2014). The Buddhist cultures in Thai society: Happy and harmonious society. *Journal of MCU Social Science Review*, 3(3), 92-119.
- Kurzydowski, C. (2022). Is Thailand's Buddhist sangha undergoing a political sea change. <https://thedi diplomat.com/2022/02/is-thailands-buddhist-sangha-undergoing-a-political-sea-change/>
- Lapthananon, P., Panyachit, S. & Wanitchanon, P. (2021). Sociology of Socially Engaged Buddhism: The Analytical Study for Social Welfare of Thai Sangha. *Journal of MCU Social Science Review*, 10(2), 25-38.

- Larsson, T. (2018). Buddhist bureaucracy and religious freedom in Thailand. *Journal of Law and Religion*, 33(2), 197 – 211.
- Mark, J. J. (2020). Buddhism. <https://www.worldhistory.org/buddhism/>
- Meethaisong, T. (2019). The adaptation of Isan Buddhism in the midst of propagation of the concept of forest Monks in Dhammayuttikanikaya. *Journal of Language, Religion and Culture*, 8(1), 156-175.
- National Geographic. (2023). Buddhism. <https://education.nationalgeographic.org/resource/buddhism>
- Pafan, K. (2016). The role of temples in Thai society. <https://learnthaiestyle.com/the-role-of-temples-in-thai-society/>
- Parnwell, M. & Seeger, M. (2008). The relocalization of Buddhism in Thailand. *Journal of Buddhist Ethics*, 13, 79-176.
- Phrakhru Kosolthammanusith, Phrakhru Suthapornphisuth & Phrakhru Phiphatnawutikon. (2019). Buddhism and Thai Society Development, Thailand 4.0. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 12(4), 1524-1539.
- Phra Palad Mathee Khemapano & Kulpa, N. (2020). Buddhist possibility in Thai society. *Journal of Humanities and Social Sciences Surin Rajabhat University*, 22(2), 149-160.
- Phar Kittakorn Jutakiat & Lapthananon, P. (2021). Buddha Nature in Mahayana Buddhist Scriptures and Perception of Chinese Order of Sangha in Thailand in Order to Promote Human and Social Development. *Journal of Suvarnabhumi Institute of Technology (Humanities and Social Sciences)*, 7(2), 481-497.
- Phra Maha Wichien Wachirathammo, Somnuk Kulmanee, Angkarn Kanchanaphet & Phrakru Suttakit Samosorn. (2021). The role of monks in modern Thai society development. *Journal Maha Chula Thani Mahachulalongkornrajavidyalaya University*, 3(6), 42-49.
- Phra Roem Khaitakhop Nalinthip Pimklath & Kingkaew Patitungkho (2017). Guideline for participation in event the important Buddhist days between temples and communities. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 1895-1907.
- Puntarigivat, T. (1998). Toward a Buddhist social ethics: The case of Thailand. *Cross Currents*, 48(3), 347-365.
- Sangkhamanee, P., Waewsriand, P., & Chaiha, A. (2021). Temples as the source of building happiness of community in Thai society. *Ratanabuth Journal*, 3(2), 49-62.

- The Sarojin. (2020). Buddhism in Thailand. <https://www.sarojin.com/en/blog/khao-lak-resort-buddhism-in-thailand/>
- Ya-in, P. & Sin-ampol, P. (2018). Socio-cultural interactions and representation of space to Chamadivi temple. Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences), 11(1), 48-61.